

Η στρατηγική διάσταση των εξοπλιστικών συμφωνιών Ελλάδας και Τουρκίας

Πολύς λόγος γίνεται το τελευταίο διάστημα σχετικά με εξοπλιστικές επιλογές της Ελλάδας στο πλαίσιο της προσπάθειας στρατιωτικής ενίσχυσης της χώρας, η οποία ξεκίνησε μετά την ελληνοτουρκική κρίση του 2020. Η στρατιωτική ισχύς αποτελεί βασικό μέγεθος της συνολικής ισχύος ενός κράτους. Εν γένει, οι στρατιωτικές δυνατότητες ενός κράτους επιδρούν στις διμερείς και πολυμερείς του σχέσεις όταν υπάρχουν, προβάλλονται και προφανώς χρησιμοποιούνται, αυξάνοντας τον βαθμό αυτονομίας της εξωτερικής του πολιτικής και επηρεάζοντας την πολιτική των άλλων κρατών που εμπλέκονται σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο. Είναι γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία η χρήση στρατιωτικών μέσων έχει γίνει όχι μόνο πιο συχνή, αλλά και σχετικά πιο ανεκτή από τη διεθνή κοινότητα. Η Τουρκία, ιδιαίτερα μετά το 2016 χρησιμοποιεί συχνότερα, εκτενέστερα και αμεσότερα την στρατιωτική της ισχύ για την επίτευξη των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής όπως καταμαρτυρούν οι επιχειρήσεις της στο Ιράκ, τη Συρία, τη Λιβύη, το Ναγκόρνο Καραμπάχ. Επίσης, δραστηριοποιείται εντονότερα στο πεδίο της αμυντικής και στρατιωτικής διπλωματίας μέσω της εγκαθίδρυσης στρατιωτικών βάσεων στο Κατάρ, τη Σομαλία, το Σουδάν, τη Συρία, το Ιράκ και τη Λιβύη και αυξάνει διαρκώς τις πωλήσεις στρατιωτικού εξοπλισμού σε δεκάδες χώρες ενισχύοντας τα ερείσματά της. Όσον αφορά τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα –πέραν της παράνομης εισβολής και κατοχής του ενός τρίτου της Κυπριακής Δημοκρατίας– τα τελευταία πενήντα χρόνια έχει προκαλέσει τέσσερις μείζονες ελληνοτουρκικές κρίσεις (1976, 1987, 1996 και 2020) και με απόφαση της τουρκικής εθνοσυνέλευσης την απειλεί με πόλεμο αν επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα πέραν των 6 ν.μ. στο Αιγαίο. Αβίαστα λοιπόν προκύπτει το συμπέρασμα πως η στρατιωτική ισχύς έχει αναβαθμιστεί σε βασικό εργαλείο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Γεγονότα εν πολλοίς γνωστά αλλά μάλλον δυσερμήνευτα για όσους θεωρούν την Τουρκία χώρα που θα επιλέξει την οδό του διεθνούς δικαίου και την υποχρέωση ειρηνικής επίλυσης των διακρατικών διαφόρων έναντι της χρήσης βίας, αν αυτό επιβάλλει το συμφέρον της και το επιτρέπει η κατανομή ισχύος.

Κατά το πρόσφατο παρελθόν, κυριαρχούσε σε σημαντικό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας η –περιορισμένης ερμηνευτικής αξίας– άποψη πως η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση ερείδεται στις εξαγωγικές στοχοθεσίες των νατοϊκών αμυντικών βιομηχανιών. Διαχρονικά, η εξοπλιστική πολιτική της Ελλάδας σε σχέση με την Τουρκία διακρίνεται από αμφισημία. Μετά από κάθε ελληνοτουρκική κρίση η εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση δρομολογεί διαδικασίες ενίσχυσης των στρατιωτικών της δυνατοτήτων. Σταδιακά όμως η προσπάθεια ατονεί, απόρροια της μάλλον κοινωνικής και πολιτικής απροθυμίας αυξημένων αμυντικών δαπανών, της εμπεδωμένης αν και μη επαληθεύσιμης κουλτούρας της πολιτικής ελίτ ότι ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός δύναται να εκλείψει πρωτίστως με διπλωματικά μέσα καθώς και των κοινών δυστοκιών και παθογενειών που παρουσιάζονται στο σύνολο των δημοσίων πολιτικών. Αν και σταδιακά –και τραυματικά– κατανοήσαμε ότι η προοπτική εξομάλυνσης των διμερών σχέσεων με την Τουρκία περνά μέσα κι από την στρατιωτική ισορροπία ισχύος, στην παρούσα συγκυρία επανακάμπτουν οι κυρίαρχες αντιλήψεις διπλωματικής (αυθ)υπέρβασης του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού και οι τάσεις απομείωσης της όλης προσπάθειας βελτίωσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων της χώρας.

Σχετικά με την ενίσχυση των στρατιωτικών ικανοτήτων, η απόφαση εγχώριας παραγωγής, συμπαραγωγής ή αγοράς από αμυντική βιομηχανία άλλου κράτους ενός οπλικού συστήματος δεν αποτελεί εύκολη διαδικασία, ούτε συνιστά μόνο ζήτημα οικονομικών πόρων. Η αγορά ενός οπλικού συστήματος προφανώς δεν αποτελεί απλή εμπορική πράξη και καταδεικνύει τόσο τους στόχους της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής του κράτους παραλαβής, όσο και τους ευρύτερους στόχους του κράτους παραγωγής. Στην περίπτωση που προκριθεί ως τρόπος απόκτησης ενός οπλικού συστήματος η αγορά από άλλο κράτος, η κατάσταση περιπλέκεται όταν –δεδομένης της πάγιας οικονομικής αρχής των περιορισμένων πόρων– παρεισφρέουν επιδιώξεις εγχωρίων και εξωχώριων παραγόντων. Εν γένει, όσο παρέλκει η απόφαση για την αγορά ενός οπλικού συστήματος, πέραν των συνεπειών στην αμυντική επάρκεια της χώρας, αυξάνεται και η δυσαρέσκεια της/των εταιρείας/ών και της/των χώρας/ών προέλευσης που τελικά δεν επελέγη/ησαν. Πολλές φορές ανακύπτει το εξής ζήτημα: ένα κράτος να μην έχει πάντα τα καταλληλότερα οπλικά συστήματα για τις αμυντικές ανάγκες του συμμαχικού και κυρίως να μην είναι σε κάθε περίπτωση πρόθυμο να του τα προμηθεύσει, εφ' όσον βέβαια αυτά έχουν ζητηθεί. Η περίπτωση της ρωσικής αποθυμίας, να παραδώσει συγκεκριμένα οπλικά συστήματα στην Αρμενία διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην στρατιωτική επικράτηση του Αζερμπαϊτζάν, είναι αναμφίβολα εξόχως διδακτική αλλά δεν είναι και η μόνη. Ανάλογες περιπτώσεις προκύπτουν όταν από την πώληση συγκεκριμένων οπλικών συστημάτων στο συμμαχικό κράτος δυνητικά θίγονται τα συμφέροντα του κράτους παραγωγού. Όσο ευρύτερα είναι τα συμφέροντα που έχει το κράτος προμηθευτής στην περιοχή του κράτους αποδέκτη, τόσο υπάρχει η πιθανότητα να ανακύψουν και τέτοια ζητήματα, δηλαδή η απροθυμία να παραδώσει το καταλληλότερο –για το κράτος αγοραστή– οπλικό σύστημα.

Στα καθ' ημάς, τί είδους οπλικά συστήματα χρειάζονται οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, για να φέρουν εις πέρας την αποστολή τους, την οποία έχει προσδιορίσει η πολιτική ηγεσία εκφράζοντας τα συμφέροντα της κοινωνίας, το γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα οι επιτελείς των τριών Κλάδων. Στο βαθμό που το στρατηγικό δόγμα της Ελλάδας είναι αποτρεπτικό, τα οπλικά συστήματα που χρειάζεται οφείλουν να μεγιστοποιούν την αποτροπή της, με ανεκτό οικονομικό κόστος και δίχως να προκαλούν ασύμμετρα διλήμματα ασφαλείας στην Τουρκία. Η αποτροπή σκοπεύει στη διατήρηση του status quo επισείοντας την απειλή προς τον αντίπαλο ότι το κόστος των ενεργειών του –στρατιωτικών και μη– θα είναι πολλαπλάσιο του πιθανολογούμενου οφέλους. Η αποτρεπτική στρατηγική προϋποθέτει και διευρυμένες επιθετικές και αντεπιθετικές ικανότητες, αναγκαίες από την πρώτη φάση των επιχειρήσεων και κυρίως αν ο αντίπαλος έχει αποκτήσει επιχειρησιακό πλεονέκτημα –που προφανώς θα θελήσει να το κεφαλαιοποιήσει διπλωματικά– όπου σ' αυτή την περίπτωση η κλιμάκωση είναι ένας τρόπος μεταστροφής της δυσμενούς κατάστασης. Διευρυμένες όμως επιθετικές και αντεπιθετικές ικανότητες της Ελλάδας δίδουν την δυνατότητα κλιμάκωσης της πολεμικής σύγκρουσης στην ελληνοτουρκική περίπτωση, προοπτική που δεν συνάδει με τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή. Επομένως, το μεν αμερικανικό συμφέρον επιτάσσει σταθερότητα στην νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, αποφυγή μίας ελληνοτουρκικής σύγκρουσης κι αν αυτό δεν είναι εφικτό αποτροπή της περαιτέρω κλιμάκωσης. Η αποτρεπτική στρατηγική της Ελλάδας όμως προϋποθέτει αυξημένες (αντ)επιθετικές δυνατότητες. Αυτός ίσως να αποτελεί έναν πειστικό λόγο γιατί οι Ηνωμένες Πολιτικές φαίνονται μάλλον απρόθυμες να προμηθεύσουν την Ελλάδα με συγκεκριμένα οπλικά συστήματα που της αυξάνουν ή της προσθέτουν επιθετικές και αντεπιθετικές ικανότητες.

Η συγκεκριμένη κατάσταση δεν συνιστά ελληνική ιδιαιτερότητα ή λόγο δαιμονοποίησης του αμερικανικού παράγοντα, παρατηρείται δε αντίστοιχη απροθυμία και προς άλλες συμμαχικές χώρες των Ηνωμένων Πολιτειών στο παρελθόν και τώρα, αναλόγως τη συγκυρία και τα εκάστοτε αμερικανικά συμφέροντα. Η αποφυγή όμως επισήμανσής της στην ελληνοαμερικανική περίπτωση συνιστά οικεία ιδιαιτερότητα, έχουσα πολιτική και στρατηγική διάσταση. Στο παρελθόν, οι Ηνωμένες Πολιτείες ρύθμιζαν το διμερή καταμερισμό στρατιωτικής ισχύος μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας μέσω του –σχεδόν πλήρους– ελέγχου ποιοτικού και ποσοτικού (10 προς 7) των εξοπλισμών που τις προμήθευαν ή παραχωρούσαν. Στο παρόν, η ραγδαία ανάπτυξη της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας και ο σημαντικός βαθμός εξοπλιστικής αυτάρκειας που μεθοδικά πέτυχε η Τουρκία κάνει για τον αμερικανικό παράγοντα την εν λόγω στόχευση πιο δύσκολη. Η ικανότητα της Τουρκίας να παράγει οπτικά συστήματα, ή να απαιτεί εντός του NATO να παραλάβει αυτά που χρειάζεται, περιορίζει αλλά δεν αναιρεί τη δυνατότητα αμερικανικού ελέγχου στο ισοζύγιο στρατιωτικής ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Αυτό όμως που έχει διαφοροποιηθεί καιρία είναι το στρατηγικό πλαίσιο εντός του οποίου αρθρώνονται οι τριμερείς σχέσεις Ηνωμένων Πολιτειών, Τουρκίας και Ελλάδας επηρεάζοντας και το πεδίο των στρατιωτικών εξοπλισμών. Αναμφίβολα, οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπαθούν να συγκρατήσουν την Τουρκία στο δυτικό συνασπισμό, η οποία για να μην συνεχίσει την πορεία στρατηγικής αυτονομίας αξιώνει να ικανοποιούνται οι διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις της. Για την Τουρκία, η Ελλάδα και η Κύπρος αποτελούν περισσότερο αντικείμενο –κι όχι μέρη– της διαπραγματεύσεως (sic) με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Δύση. Αν και εξακολουθεί να παραμένει βασική στόχευση της Ουάσιγκτον στην περιοχή η αποφυγή ελληνοτουρκικής κρίσης και πολεμικής κλιμάκωσης, πλέον αυτή πρέπει να εξυπηρετηθεί υπό συνθήκες στρατηγικής αυτονομίας της Τουρκίας.

Αν οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσιζαν να δρομολογήσουν σε μονιμότερη βάση έναν μηχανισμό διατήρησης του διμερούς καταμερισμού στρατιωτικής ισχύος –μία εφαρμογή στις παρούσες συνθήκες της ψυχροπολεμικής πρακτικής χορήγησης στρατιωτικής βοήθειας προς τις δυο χώρες κατ’ αναλογία 7 προς 10– θα δυσχεραίνονταν την Άγκυρα, ενισχύοντας/επιταχύνοντας τις τάσεις στρατηγικής της αυτονομίας. Στην παρούσα συγκυρία αποφάσισαν να το πράξουν ad hoc και μερικώς. Υπό αυτό το πρίσμα ίσως γίνεται πιο κατανοητή η πρόσφατη απόφαση της αμερικανικής κυβέρνησης να εγκρίνει την πώληση στην Ελλάδα δυνητικά έως 40 μαχητικών αεροσκαφών F35 και στην Τουρκία 40 καινούργιων και τον εκσυγχρονισμό 79 παλαιότερων μαχητικών F16. Η παντελής απουσία όπλων στην περίπτωση της ελληνικής προμήθειας, εν αντιθέσει με την ογκωδέστατη τουρκική παραγγελία, μάλλον συνάδει με τη διαχρονική αμερικανική απροθυμία που περιεγράφηκε παραπάνω. Όσοι υποστηρίζουν ότι η αγορά των όπλων θα γίνει σε ύστερο χρόνο, ας γνωρίζουν ότι θα χρειαστεί νέα έγκριση και συμφωνία από την αμερικανική πλευρά, δεν θα συνδέεται με την πρόσφατη συμφωνία και πως το πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των 83 ελληνικών F16V έχει ήδη ολοκληρωθεί κατά το ¼ περίπου, δίχως αυτά να φέρουν τα πλέον σύγχρονα όπλα. Η επικοινωνιακή πανήγυρη που στήθηκε από μέρος των ΜΜΕ, επ’ αφορμή της συμφωνίας αγοράς των F35 δεν δικαιολογείται ούτε διπλωματικά, ούτε επιχειρησιακά. Χωρίς την αγορά των καταλλήλων όπλων, δηλαδή αυτών που μεγιστοποιούν την ελληνική αποτρεπτική στρατηγική, η κοινή συμφωνία Ηνωμένων Πολιτειών, Ελλάδας και Τουρκίας, σε απόλυτα μεγέθη ενισχύει μεν την ελληνική πλευρά, αλλά σε σχετικά την τουρκική. Με την ίδια συλλογιστική διαπνέεται και η

επιστολή του Αμερικανού υπουργού Άντονι Μπλίνκεν, η οποία αφορά τον πλεονάζοντα στρατιωτικό εξοπλισμό που θα δοθεί στην Ελλάδα. Τα τέσσερα πλοία που προβλέπεται να παραχωρηθούν είναι αναμφίβολα πρόσφατης ναυπήγησης, αλλά στην παρούσα διαμόρφωσή τους έχουν ισχνές επιχειρησιακές δυνατότητες, ενώ η χορήγηση των σαφώς πολύτιμων αεροσκαφών εναέριου ανεφοδιασμού είναι δυνατή (σε περίπτωση που καταστούν διαθέσιμα). Τα υπόλοιπα οπικά συστήματα είναι μεν χρήσιμα για τους τρεις κλάδους των Ελληνικών ΕΔ, σε καμία όμως περίπτωση δεν μεταβάλλουν τους συσχετισμούς ισχύος και επομένως δεν προκαλούν τουρκική δυσαρέσκεια.

Η επικοινωνία μπορεί να έχει καταστεί σημαντική πτυχή της πολιτικής, αποκτώντας και στρατηγική διάσταση σύμφωνα με τους εμπνευστές και διαχειριστές της (Στρατηγική επικοινωνίας). Δεν μπορεί επ' ουδενί λόγω η επικοινωνιακή διαχείριση να αντικαταστήσει την πραγματικότητα, την παράθεση των ορθολογικών επιχειρημάτων και την στρατηγική (ως ουσιαστικό αγγλ.: Strategy) στην πιο αμιγή της μορφή, δηλαδή την σύζευξη μέσων και σκοπών για τη διασφάλιση των συμφερόντων του κράτους. Αν η ελληνική κυβέρνηση δεν αιτήθηκε όπλα τα οποία θα εκμεταλλεύονται πλήρως τις τεχνολογικές δυνατότητες των εκσυγχρονισμένων F16V και μελλοντικά των F35 για να μην δυσαρεστήσει την αμερικανική ή να μην προκαλέσει την τουρκική κυβέρνηση ή συνδυαστικά υπέπεσε σε σφάλμα που θα πρέπει να διορθωθεί άμεσα. Αν αυτή η οξύμωρη εξοπλιστική πρακτική που συνδυάζει αμερικανική απροθυμία και ελληνική κυβερνητική κωλυσιεργία συνεχιστεί και προσδιορίζεται μάλιστα ως συμμαχική, τότε καταδεικνύεται ότι η δεύτερη αντλεί «στρατηγική» σκέψη από πηγές που δύσκολα χαρακτηρίζονται ως αρτεσιανές.

Χρήστος Ζιώγας
Επικ. Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Παν. Αιγαίου